

‘Harrigintza’ berria

Apunteak hazkunde-osteko
euskal herrigintzaz

Joseba Azkarraga Etxagibel

*EHUko Soziologia eta Gizarte Langintza Saileko
irakaslea*

‘Atxarte’ hipotesia

Baliagarria zait Atxarteren metafora bizi dugun aro historikoa ezaugarritzeko.

Anbotoko mendi-katearen magalean dago Atxarte ingurua. Naturak bere buruari eginiko omena, mendi-goizale ugariren pasabidea, eskalatzailen toki kuttuna. Laurogeiko hamarraldian, langileen eta ekologisten arteko liskar gunea.

Lehenbizikoek harrobiko lanpostuen defentsan jardun zuten, Abadiñoko herriaren atal garrantzitsua alde zutela. Harrobien aurka besteek, seguruenera herriaren atal xumeagoa lagun. Garai hartan mutiko ia nerabea zen honentzat, nola-baiteko mugarri izan zen gatazka hura, etxetik bertan aurkitu baitzuen produktibismoaren problematika, goiz ikasiz gauza funtsezkoa: gaitza izan daiteke patrioiarena zein langile eta herriarena.

Atxarte haitz-arte bat da. Abadiñotik aurrez aurre begiratzeko badiozu, ezkerrera begiztatuko duzu Anbotoko mendi-katearen gailurrik xumeena, Astxiki tontorra, eta horren eskuinera Untzillatx mendia, harroagoa. Haitz bien aldamenek elkar topo egitean V formako ontzia osatzen da, eta

ontziaren hondoan korridore estu bat sortu, Abadiñotik Urkiolara eroango zaituena: Atxarte.

Lekuak badu magia berezia. Bertako zenbait bizilagunen barruetan oraindik bizirik da euskal mitologiaren emaria, eta bertako oinarri biofisikoak euskaldunen biziraupen materiala ahalbidetu du historiaurretik hona, Barandiaran, Jesus Altuna eta beste askoren gozamenerako aztarnak utziz kobazuloetan. Gaztetxotan entzun nuen Atxarteren gaineko interpretazio bat, mutiko batek hamaika epopeia fantastiko sortzeko modukoa: euskal primitiboek korridorea erabiliko zuten garaiko piztitzarrak enboskadan akabatzeko, zeregin horretarako toki estrategikoa omen.

Haitz-arte batean bizi ote garen, alegia. Gure aroari aurrez aurre begiratzen badiozu, ezkerrera begiztatuko dituzu harrizko iragan denborak: baserria, auzolana eta solidotasuna. Ondoren, V formako ontzi hutsa, haitz-arte bera, hutsunearen ez-materialtasuna, Baumanen likidotasan hain aipatua: modernitate industrialak –«solidoa den guztia airean desegiteko» duen gaitasuna lagun– bere espiritu teknologikoarekin eta oparotasun ekonomikoarekin ekarri digun indibidualismoa eta nortasun likidoa, enplegu likidoa, maitasun likidoa, finantza-sistema likidoa, politika likidoa, komunitate likidoa, instituzio likidoak, beldur likidoa. V formako hutsunearen eskuinera ikusiko dituzu etorkizun zantzuak, haitz esentzia berreskuratuta, herriari berriro harritzeko eskatuz bezala, iradokiz etorkizuneko bidaia likidotik solidorakoa dela.

Krisi ekonomikoak ametsetik zakar esnatu eta ekarri digu berriro harri bihurtzeko exijentziaren hastapena: Europako hainbat herrialdetako administrazio publikoak dagoeneko ez dira heltzen milioika langabeenganaino, eta, abandonuaren aurrean, hazkorra da familia-ehunak trinkotu, elkartasun-molde komunitarioak gogortu eta gizarte-sareak tenkatzeko premia. Gero eta gehiagoren patua isur ez dadin umiliazioaren ubidetik behera.

Zapaburuaren Filosofia

Nola dira posible Europa hiperberatsean huts egindako estatuak?

Jakina da azken hamarkadatan politika neoliberalek zeru-lurrak konkistatu eta mundua zizelkatu dutela. Lanaren prekarizazioa eta eros ahalmenaren jaitsiera ekarri zuten lehenbizi. Sosak gutxituz gero, gutxiago erosi. Eskaeraren jaitsiera horri soluziobide perfektua eman zitzaion gutxienez bi kolperek. Bat, *low cost* unibertsoa, herritar oro bihur zedin kontsumitzaile oparo, zoriontsu eta sistemarekiko adeitsu bezain baketsu. Eta bi, kreditu orgia miraritsua, zorpetze masiboaren bidez herri-

tar orok –desira oro beharrian bihurtuz– gara zezan nornahi noiznahi nonahi izateko mania posmoderno, poltsikoan izan bost edo hamabost. Erantsiz horri OCDEko herrialdeek sistema fiskalari progresibotasuna kendu eta ongizate sistema ziurtatzeko zergak ez, zorra bihurtu zutela finantziario-bide nagusi: merkatuaren eta oligarkia finantzarioaren esku utzi zen politika nola gizartea modelatzeko ahal faktikoa.

Finean, gainzorpetuz joan ziren gobernuak, familiak eta enpresak. Zorpetzean oinarrituriko sistema ekonomikoak ezinbestean behar du hazkunde ekonomiko (kredituak eta horien interesak ordaindu ahal izateko), baina ekonomia erreala nekez haziko da zorraren abiadura berean (are gutxiago gero eta garestiagoa den petrolioarekin). Gaurko sistema finantzarioak dirua (zorra) sortzen baitu bertigozko erritmoan: bankuetako aktibo finantzarioak bikoiztu egin ohi dira 10-15 urtero. Ezinbestean, gure ekonomietan une jakin bat heltzen da non zirkulatzen ari den diru kopurua (zorra) askoz arinago hazten ari den produktibitatea (ekonomia

Zorpetzean oinarrituriko sistema ekonomikoak ezinbestean behar du hazkunde ekonomiko, baina ekonomia erreala nekez haziko da zorraren abiadura berean

erreal) baino. Halako sistema finantzarioa duen ekonomiak bere burua suntsitu ohi du ziklikoki. Nazioarteko Diru Funtsaren datuak dira: 1970-2010 urte tartean sortu dira 145 banku krisi, 208 moneta kolapso eta 72 zor subiranoko krisi, 187 herrialderi eraginez. 2008an eztanda finantza-sistemaren erdigunean gertatu zen, horixe aldea. Europako bihotzean huts egindako estatuak sortzeraino.

Eztanda finantzarioak shock egoeran utzi zuen populua eta, Ulrich Beck-ek berriki esan duen moduan, ahalbide-tu zuen konbinazio zinez bitxia: «Estatu sozialismoa banku eta aberatsentzat, neoliberalismoa erdiko klase eta pobreen-tzat». Aski ezagunak dira konbinazioaren ondorio sozial eta ekonomikoak.

Kapitalak posizioak berreskuratu ditu globalizazioarekin, datuek erakusten digute zein puntutaraino salbuespena izan den 'ongizate estatu' deituriko paktua (estatu-nazioaren eta merkatu-nazioaren artekoa): 1900-1940 epean, Europako %10ek pilatzen zuen aberastasunaren %50 baino gehiago; 1945-1975 epean, Europako %10ek aberastasunaren %25 baino gehiago zuen; 1975-2013, Europako %10ek aberastasu-naren %50 baino gehiago zuen. Progresio bikaina. Amaitu zela klase antagonismoa?

Orain arte antzuak izan dira beldurra lekuz aldatzeko saiakerak. Eta pentsabide kritikoak jarraitzen du bere burua hormaren kontra joz, desesperazioan ez erortzeko saiakerak egin eta galdetu bitartean: nola demontre ez dago erantzun duinagorik? Eskubide-lengoaia hain hedatua den Europa sofistikatuan luzatuz doa gorputz kolpatuen zerrenda: zer dela-eta ez dira gehiago hedatzen matxinadaren aldeko baldintza subjektiboak?

R.H. Tawney-ren Zapaburuaren Filosofiak eman lezake ar-gi pixka bat. Tawneyk diosku kapitalismoak beti erabili izan duela estrategia jakin bat altxamendu kolektiboak saihesteko: zenbait norbanakori salbamen indibiduala eskaini. Gainera-koei demostratuko zaie gaitasun indibidualak direla –eta ez injustizia estrukturalak– gizarteko solairu batean ala bestean

kokatzen gaituztenak. Zapaburu kapazenek halako batean lortuko dute igel bihurtzea, jausiko zaie buztana eta gorpuzta sendotuko, miseriaren ur putzuetatik irtengo dira eta lurra konkistatzen ikasiko. Irtenbide indibidualaren mitoa masiboki gailentzen den lurraldean zimeldu egin ohi dira estrategia kolektiboak, bistan da. Aspaldiko krisi sistemikorik latzenez inoizko biziaren dago enprendedorearen ideologia.

Ez da soilik mito bat saldu digutela. Gizarte industrialak guztioi josi digu gerri bueltan aurrekoek amestu ere egingo ez zuten gantz kopurua. Sistemaren onuradun aktibo egin gara. Edo bihurtu gaituzte. Gauzak horrela, gehiengo ez dago logika kapitalista gainditzearen alde, bere alderdirik zakarrenak leuntzearen alde baizik. Gehienek nahi lukete duela 10 urteko bizi-mailarekin jarraitu, berdin dio horrek balekar planetako Hegoaldearen ustiatzea, ekosistemen birrintzea edota Luziferren erreinaldia. Atxarte hipotesiak ere bazuen saihets hori: produktibismoa ez da soilik patrioarena.

Hegemonia ez da soilik politikoa eta ekonomikoa, kulturala da, esan zigun Antonio Gramsci-k. Sistemak eraiki ditu bere logikarekiko funtzionalak diren portaerak, desioak, subjektuak. Horregatik, hain zuzen, ez gaitu *lifting* batek aterako hemendik. Ez gaitu hauteskunde lehiak aterako. Kontzientziak sakon eraldatzea behar da, beharbada hauteskundeekin batera. Bataila benetakoa oso tolesdura sakonetan jokatzeko ari da. Hortxe zailtasuna, eta hortxe bere aparteko interesa.

Lurrikararen epizentroa eta hipozentroa

Geologoek bi puntu bereizten dituzte lurrikaretan. Hipozentroa, batetik: lurpeko zein puntutan gertatu den mugimendu sismikoa. Epizentroa, bestetik: hipozentroak lurrazalean duen proiektzioa. Egun, Europa zein Mendebalde osoa krisiaren epizentroari so bizi da, azalari begira bizi da, krisiaren adierazpen ekonomikoari begira. Gutxiagok labaintzen du begiratua Lurreko bihotz-erraietara, hipozentrorra, gure gizarite-ereduaren barrena eta bere krisi askotarikora. Hortxe

daude mugimendu tektoniko oinarritzkoenak eta, azken bu-ruan, azaleko kraskakoaren erantzuleak.

Arazorik handienak azpitik datoz, erdi ezkutuan, isilago, nekezago aurkituko dituzu titularretan. Eta itxura guztien arabera, ate joka datozen koloso horiek eragin handiagoa izango dute gure munduan, ekonomian, biografietan. Hiruk, tartean:

- *Krisi energetikoa*. Ez da ezer ulertzen azken 100 urteotan gertatu denaz erreferentzia zuzenik egin gabe erregai fosilei. Energia iturri fosilak daude aro industrialak ekarri digun oparotasun materialaren oinarrian. XX. mendean lur azalean zulotxoak egin eta egundoko petrolio jariora ateratu zen gorantz: ugari, merke eta oso ona. Petrolio kupel bakar-rra inbertituz 100 kupel lortuko ziren, Energia Itzulkin Tasa itzela zuen operazioak. Gaur putzu konbentzionaletan bat inbertituz 30 lortuko dira, eta ez konbentzionaletan apenas lortu ohi dira 5 (hauxe da *fracking*-aren arazorik handiena, txikizio ekologikotik harago). Dagoeneko ezin dugu handitu denbora unitate batean erauzten den petrolio kantitatea, eskaerak gorantz jarraitzen duen bitartean (gorabidean diren

Erregai fosil merkeen aroa amaitu da, eta horrek eragin dezakeen estres sistemikoak txiki utz dezake krisi finantzarioaren zartakoa

herrialdeen egarriagatik, nagusiki). Erregai fosil merkeen aroa amaitu da (gasa ere heltzen ari da bere produkzioaren gailurre-ra), eta horrek eragin dezakeen estres sistemikoak txiki utz dezake krisi finantzarioaren zartakoa. Giddens soziologo ezagunak gertatzear den aldaketa handia zuen hizpide: «Iraultza handi baten puntu gorenean aurkitzen gara, petrolioaren menpekoa den ekonomiaren desagertze hurbila-rena».

Izan ere, energia berriztagarrien itzulkin tasa baxua da (fotovoltaikoarena, esaterako, 2,4koa da), eta nekez eutsiko zaio gaurko metabolismo sozioekonomikoari, zeresanik ez

bere etengabeko hazkunderari. Ez da gutxiestekoa ordena hegemonikoak duen erresilientzia, baina galdera ezin garrantzitsuagoa du aurretik: nola demontre eutsiko dion ekonomiaren eskala fisikoari, gizartearen konplexutasunari, globalizazioaren muina den mugikortasun eta garraio horizontal erraldoiari, edota eredu agroindustrialaren elikagai ekoizpenari. Eta euskal gizarteak galdetu behar lioke bere buruari zelan eutsiko dion bere buruari, euskal enpresek zelan egingo dioten aurre gero eta handiagoak izango diren kostu energetikoei. Mundu (materialki) aberatsean nekez aurki baitaiteke euskal herritarron hiperdependentsia energetikoaren parekorik.

- *Klimaren aldatzea.* Dagoeneko gertatzen ari da eta zenbait inpaktu saihestezinak izango dira jada, nahiz gaur bertan abiatu egundoko ahalegin koordinatua mundu osoan. Nazioarteko konferentzia guztiek egin dute huts: berotze global moderatuari eusteko hautuak (bi graduko tenperatura igoera batez beste) errenditu dira ekonomiaren epe laburreko interesen aurrean. Azken 12 mila urteotako egonkortasun biofisikoa aldatzen ari gara, deuseztatzen hanka bikoon ongizatearentzat berebizikoa den oinarria. Ondorioak ez dira soilik ekologikoak izango (ekosistema askoren kolapsoa), ekonomikoak izango dira (gizarteek gero eta gehiago inbertitu beharko dute bai arintze nola egokitze politike-tan), eta ondorio soziopolitikoak (desintegrazio sozialeko fenomenoak: migrazio masiboak, gosea, osasun gabeziak, edota eskastuz doazen baliabideak eskuratzeko gatazkak). Karbono aztarna txikiena dutenak dira ondorio larrienak bizi(ko) dituztenak, baina guztiontzako egongo da. 2014ko neguak Kantaurikoa sendo jipoitu zuen 30 itsas enbata baino gehiagorekin, Biarritzetik Bordele bitarteko gune batzuetan itsasertzak atzera egin zuen hogeit metro. Kontua ez da soilik gertatutakoa txikikeria izan daitekeela etorkizunak ekar diezagukeenarekin alderatuta. Kontua da 2008ko ikerketa batek dagoeneko aurreratzen zuela Kantaurikoaren hauskortasuna klima aldaketaren aurrean, bereziki aipatuz Zarautz. Leonardo Boff-ek zioen moduan, Noeren garaiak bizi ditugu:

uholdea bazetorrela sumatuta, Noek ohartarazi zuen bizierak aldatu beharraz, baina inork ez zion entzun nahi izan. Alderantziz egin zuten. Noerenak egiten ari da bi mila zientzialariz osaturiko Klima Aldaketari buruzko Gobernuarteko Adituen Taldea (IPCC).

- *Biodibertsitatearen galera masiboa.* Aurreko mendeko azken 25 urteetan ekonomia halako lau hazi zen bitartean, munduko ekosistemetako ondasun eta zerbitzu garrantzitsuenen %60 degradatu zen. Munduko arrantza poltsen %75 agortuta edo agortze bidean daude (gizakion dietan proteina iturri oparoenetakoa). Kantaurikoaren egoera ez da salbuespena, araua baizik. Azken 65 milioi urteko bizitzaren gain-beherarik handiena eragiten ari gara. Behera doa planetak duen ahalmena gu baliabidez hornitzeko, eta Nazio Batuen Erakundeak diosku egoerak txarrera egingo duela etorkizunean. Kolore gutxiagoko mundu hitsean bizitzea ez da kontu estetikoa, gure ongizatean inpaktu zuzena izango du. Ekosistemen 'zerbitzurik' gabe ez baitago ekonomia posiblerik. Soilik ezjakintasun erraldoiak azal dezake bioaniztasunaren eta biosferaren suntsitzea onartu izana ekonomia kapitalistaren 'albo kalte' gisa, inorena bailitzan zorigaitza.

Hipozentroko gertakarien zerrenda luza daiteke, noski, erantsiz elikagaien krisia, superpopulazioaren arazoa, zaintzaren krisia, edota XXI. mendeak aginduta digun giza aniztasunaren galera masiboa (hizkuntza komunitateen galtzea inoiz ikusi gabeko neurri eta erritmoan).

Ez da zerrendatik baztertzekoa munduan buru osasunak bi-zi duen narriatze harrigarria. Hazkorra da munduan ondoeza psikikoa (ezgaitasunaren lehen kausa da), halaxe berresten du Munduko Osasun Erakundeak ere: antsietatea, estresa, depresioa, adikzioak, suizidioak, nahaste neuropsikiatrikoak... Kontu konplexua da, baina sintoma psikikoek beti dute produktu sozialetik asko. Globalizazioak esan nahi du, besteak beste, guztiok galdu dugula funtsa, galdu dugula gure kulturaren oinarri 'naturala' eta mundu aurremodernoren

segurtasuna. Guztiok murgildu gara zentzu-krisian, anomiaren aterpe hotzean, gertatzen ari dena ulertu zein ez. Gizakien hilezkortasuna defendatu izan duten kontakizun handiek (erlijioek) zailtasun hazkorrak dituzte kontakizunari sinesgarritasunez eusteko, eta baretzeko hilkortasunaren igurtziak sortzen duen antsietate erradikala. Bitartean, hedatuz doa munduan ekinbide frenetiko eta obsesiboa. Handituz doa zentzu egarri aseezina. Zabalduz, nitasunari emanda bizitzeko proiektua, jeneralizatuz egoari halako objektibotasun behin betikoa emateko desio fondorik gabekoa. Biziagotuz doa akumulazio kapitalista neurri eroetara altxarazteko bulkada.

Zalantza sortzen zait non ote dauden gaurko krisi existentsial sakona eta bere sintoma psikikoak, zibilizazio krisiaren ondoan ala hondoan.

Zooma zabalduz gero, krisia zibilizazio patroio oso bati dario, patroio ekonomikotik harago. Krisiaren hedadura benetakoari erreparatuz gero, berori askoz biziagoa da, bizia bera baitago krisian. Gatazkak utzi zion kapitalaren eta lanaren artekoa izateari, kapitalaren eta biziaren artekoa izatera igaro da.

Epik dio lurrikara ekonomikoa egundokoa dela. Hipok, sakonetik, munduaren eztenkadak ugariak direla eta ezinbestean goazela eskasia handiagoko mundura, kolapso finantzarioaz gain bestelakoek astinduko baikaituzte oraindik bortitzago, oraindik sakonago, eta prozesu historikoa hasia dela. Epik dio azaletik: «Hazi ezik, kolapsora goaz». Hipok berriro erregutuz begiak lur azpira lerratzeke: «Hazten jarraituz gero, zulora goaz. Are –erantsiko du Hipok–, hazkundera da kolapsorako biderik laburrena, nahitaez dakarrelako baliabide gehiago kontsumitzea eta hondakin/isurketa gehiago

Globalizazioak esan nahi du, besteak beste, guztiok galdu dugula funtsa, galdu dugula gure kulturaren oinarri 'naturala' eta mundu aurremodernoren segurtasuna

sortzea». Biek dute arrazoi. Zaila zait XXI. mendeari dilema potoloagorik aurkitzea.

Zooma zabalduz gero, kontua ez da beldurra han ala hemen kokatzea, oligarkian ala %99an. Guztiontzako dago sobera. Oligarkiaren garaipena, garapen eredu produktibistaren triunfoa, Titanic-ean mus partida irabaztea bezalako-
xe litzateke.

Eskubidea vs pribilegioa

Atxarteko primitiboek ehiztari-biltzaile jardun zuten. Gizakiok halako testuinguruan eman dugu gure historia biologikoaren %99: 50 mila belaunaldi inguru. Nekazari gizartea etorri zen gero, iraultza neolitikoarekin: 400 belaunaldi. Eta duela soilik 200 urte inguru hasi zen jendarte industrial bere manerak agertzen, irauliz naturarekin erlazionatzeko moldeak, muturreraino biziagotuz ekosistemez jabetzeko moduak (energia fosilek emandako indarrari esker): espezie gisa bizi izan dugun historia guztiaren %0,01.

Funtsean, zer aldatu da Atxartetik hona? Gauza asko, jakina, baina bada funtsezko zerbait: egun, batez beste 2.400 km inguru egiten dituzte elikagaiek ekoizpen-lekutik gurera. Nafarroako zainuriek Norvegiara bidaiatuko dute eta Txilekoak etorriko dira Nafarroara. Gizakiak, gainontzeko bizidunak bezalaxe, beti bizi izan dira fotosintesiak emandako baliabideekin eta euren gertueneko eremuan aurkituriko materialekin, baina den-dena aldatu zen erregai fosilak erabiltzen hasi ginenean: ahalbidetu zen planeta guztitik ondasunak, merkantziak eta hanka bikoak garraiatzea ikusi gabeko neurrian. Halaxe helduko gara primitiboa zur eta lur utziko zukeen efizientziaren kontzeptura: gaur kalabaza bat ekoizteak eskatzen du bertatik eskuratzen dugun energia halako 100.

Kalabazak erakusten du gauza oinarrizkoa: gaurko ekonomia errentagarria da barnebiltzen ez dituelako 'esternalitate' gisa seinatu ohi direnak, kalte sozial eta ekologiko ugariak. Ralph Estes izeneko estatubatuar ekonomialariak aspaldi egin

zuen analisi esanguratsua (*The Public Costs of Private Corporations*): soilik esternalitate 'ukaezinak' kontuan izanik, 1994an AEBetako enpresei utzi zitzaien 2,6 bilioi dolarreko kalte sozial eta ekologikoak eragiten: beren etekin totalak halako bost. Hau da, esternalitate mekanismo horiek dira ziurtatzen dutenak munduko enpresa askoren biziraupen ekonomikoa.

2007ko datuen arabera, bizkaitarron aztarna ekologikoa 4,8 hektareakoa zen pertsonako. Bizkaiaren biogaitasuna pertsonako hektarea batekoa denez, bizkaitarrok daukagun lurraldea halako 3,8 erabiltzen dugu (3,8ko defizit ekologikoa dugu). Gure bizi-estiloen ondorioz beste lurralde batzuetatik baliabideak hartzen ditugu eta hondakinak esportatzen (espazioaren kolonizazioa); eta xahutzen ditugu geroko belaunaldiek izango ez dituzten baliabideak (denboraren kolonizazioa). Horiek dira gure «esternalitateak». Horrexetan datza norbere burua ezin sostengatzearen dilema etiko eta politikoa. Etorkizuneko ezbai politiko-moralik beharbada handiena.

Baumanek gogorarazi zigun, Donostian eman zuen konferentzian, ezbai garrantzitsua bezain beroa zutela bere gaztaroko gizartean. Batetik, tarta banatu behar zela ziotenak. Bestetik, tarta handitu behar zela ziotenak. Historiak ebatzita utzi ote duen auzia: gaur kimera hutsa da lehenbiziko bidea alboratzea (birbanaketa) eta bigarrenaren aldeko apustua egitea (hazkunde mugagabea).

Ameskeria da munduaren mendebaldartzea. Zazpi mila milioi lagunek ezin dute autoa izan, ezin dute astero lautan haragia jan. Ez dago aski baliabide, ez hondakinak xurgatzeko aski gaitasun. Eta Yayo Herrerok ondo dio: orokortzeko modukoa ez dena ez da eskubidea, pribilegioa da.

Keynes berpiztu?

Gaur begiratu epizentrikoa gailentzen da eta nostalgiaz begiratzen zaio *hazkundearen gizarteari*. Gizarteko sektore gehienek egiten dute hasperen galdutako paradisuari so, izan neoliberal, sozialdemokrata, marxista edo demokrata-kristau.

Ongizate estatuak
hanka bat izan
du justizia sozial
nazionalean eta bestea
injustizia globalean

Izan alderdi, izan sindikatu. 'Aurrerakoi' deituriko pentsabidea inoizko kontserbadoreen ageri da: buelta gaitzen printzipio neoliberalak (austeritateak eta murrizketek) zeru-lurrak konkistatu aurreko garaira, berreskura ditzagun logika keynesiarra, ekonomia eta ekoizpena estimulatuz, kreditua haizatuz, handituz erosahalmena, indartuz inbertsio publikoak, sustatuz kontsumoa. Bestela itsatsiko zaitugu atzeraldiaren latza, gaixoari tristura nola.

Proiektua da ongizate estatua defenditzea, berreskuratzea. Proiektua noblea da, baina baditu gutxienez hiru eragozpen:

- Ongizate estatua ez da soilik eraiki langile mugimenduen borroka luze bezain epikoari esker. Lehengaiak eta funtsezko fluxu energetikoak herrialde pobretuetatik aberastetara etorri dira, ez alderantziz (nahiz lauso geratzen zaitgun garapenerako lankidetzak eta gisakoekin). Giza migrazio masiboen norabide hori berori hartu dute, ez da kasualitatea. Luzaroan obraturiko norabide horri esker mamitu da gure ongizatea, eraiki ditugu gaztelu dotore eta handikiak, diseinatu ditugu migratzaileen aurrean harresituriko eden materialak. Ikuspegi honetatik, ongizate estatua hanka bat izan du justizia sozial nazionalean eta bestea injustizia globalean. Ikuspegi honetatik, mendebaldar langilea aldi berean izan da eskubidez hornitu beharreko kate-begi ahulena eta pribilegioz jantzi den jauntxoa. Non jartzen diren begiak, marko nazionalean edo globalean.

- Ikuspegi ekologikotik nekez aurki daiteke aldi historiko hondagarriagorik: XX. mendeko bigarren erdialdeko hazkundeak ekarri du bizitzaren azpiegituran inoiz egin den interferentziarik handiena.

- *New Economics Foundation* (nef) erakunde prestigioetsuak halaxe dio:

Berrogeiko hamarraldian sortu zenetik, ongizate estatua modu esponenzialean hazi da. Hazkunde hori hazkunde ekonomiko etengabearen menpe egon da beti, zergen bidez etekin handiagoak eragin eta ordainduz zerbitzu publiko gehiago eta hobeak. Premisa hori dagoeneko ez da eusten.

Alegia, amaitu da ongizate estatua mantendu eta hedatzeko oinarri materiala (hazkunde ekonomiko etengabea), eta tokatzen da sormen lana: nola sortu ongizatea eta oparotasuna hazkunderik gabe.

Hiru eragozpenek mamia dute, bistan da. Besteak beste, garapen justu eta jasangarria nahi izanez gero, munduko elite globalen desazkundera litzateke lehenbiziko urrats nahitaezkoa, baina nekez amai liteke hor kontua: ez da nahikoa eliteak desjabetzea, behera egin behar luke herrialde aberatsetako klase ertainaren ongizate materialak ere (gora egiten duen bitartean sektorerik kaltetuenak).

Batzuek diseinaturiko beheraldi neoliberalaren aurrean, artikulatu beharra dago birbanaketaren proiektu historikoa («euren desazkundera ala gurea»), horretarako berreskuratuz klase kontzeptua, sustatuz antagonismo soziala eta eraikiz subjektu politiko berria. Aldi berean, oso serio hartu behar da ekonomiaren deskarbonizazioa eta gizartearen trantsizio sozioekologikoa. Ezkertiarrentzat zein herritar suminduentzat halako ohartarazpen deserosoa dakar notiziak, baita sormenerako dei historikoa ere: birbanaketatik harago, proiektu askatzaile berriaren muina ez da gehiago eskatzea, ezpada gutxiago; eliteen kasuan nagusiki, baina oro har kontua da kontsumismo indibidualistatik soiltasun partekatura igarotzea.

Ezinezko agenda politikoa ote den? Ez dirudi beste aterabiderik dagoenik, ez behintzat justizia sozial eta ekologikoaren ikuspegitik. Hazkundearen proiektua da ezinari omenik handiena: 140 kilometro orduko abiadura daramagu deabrukeria den A8 autopistan eta, abiadura mugak erabat gaindituta (planetaren muga biofisikoak aspaldi gainezkatuta), proposamena heldu zaigu: azeleragailua topera zapaldu,

demagun hamar minutuz... Baldintza horietan istripua ez da urrutiko probabilitatea. Ez da aukera bat hainbaten artean. Gertakari segurua da. Eta egunero sartzen gara auto horretan. Motibo indartsuak ditugu horretarako: hortxe ikusten dugu enplegua sortu edo bizibidea ez galtzeko aukera.

Gobernu, mandatari eta herritarrek nahi lukete ekonomiak urtero gora egitea gutxienez %3. Monbiot idazle ingeles eta aktibista politikoak matematika erabili zuen hautu horren ezina adierazteko:

%3ko hazkunde ekonomiko etengabeak esan nahi du jarduera ekonomikoa bikoiztea 23 urtetik behin. 2100 urterako, munduko kontsumoak gora egingo du %1.600... 2115 urterako %3.200, 2138 urterako %6.400. Baliabideak mugatuak direnez, hori ezinezkoa da.

Proiektu neokeynesiarra defentsiboa eta kontserbadorea da, baina oroz gaintetik bideraezina da. Saihestu beharrekoa ez da beheraldia, baizik eta ezberdintasunak areagotuz baztuk prestatzen ari diren beheraldi neoliberala. Dilema ez da keynesianismoa edo neoliberalismoa, bietako nork gidatuko hazkundera. Dilema da hazkunde-oste ordenatua ala desordenatua, agertoki hondagarri eta kaotikoa saihestea. Beheraldi justua, sortzailea eta bizigarria antola daiteke, edo behi puztuek hiltegiara egiten duten bidaia.

Besterik da nolabaiteko hautu keynesiarrari heldzea paradigma aldaketaren alde, justizia sozial eta ekologikoa oinarri hartuta baliabide publikoak erabiliz *trantsizio handirako*, ekonomiaren eta gizartearen birmoldatze ekologiko eta ekitatiborako, alegia.

Barraskiloak badaki

Batek atsekabez eta doluz ondoriozta dezake ezinezkoa dela hazkunde mugagabea, ona bailitzateke gizartearentzat. Bada pentsabide heretikoagorik, aldi berean zientifikoagoa: ezinezkoa bezain kaltegarria zaigu. Espezie honetakook premiak ase ohi ditugulako hiru iturri erabiliz:

- Ekoizpen ekonomikoa –merkatuak edo estatuek zuzendua–: osasun zerbitzuak, automobilak, hezkuntza, etxeko altzairuak, edota dendetan salgai ditugun guztiak. Hau da, diru trukean oinarritutako jarduna (BPGak neurtzen duen hori).
- Diru trukerik gabeko giza harremanak: umeen hazkuntza, zaintza, identitatea, aitortza, afektuak, eta abar. Hau da, tradizionalki emakumeen eskuetan geratu diren funtzio funtsezkoak bai gizarte ordenaren birsortzerako nola gizakion ongizaterako.
- Ekosistemen emana: naturatik datozkigu ura, petrolioia, edota oxigenoa, esaterako.

Ernest García ekosoziologoak ondo dio: lehenbiziko iturria eskasa denean eta hurrengo biak oparoak, orduan bai, orduan hazkunde ekonomikoak ongizatea ematen digu, eskasia oinarritzekoak estali ohi baititu. Horixe da euskal gizarteak Espainiako gerra zibiletik aurrera eginiko ibilbidea, eskasia gorritik abundantziara.

Ordea, Mendebaldearen garapen-ereduak eraman gaitu produkzio ekonomikoaren metastasira. Lehen iturria gaingaratu dugu beste bien kaltetan, eta hortxe Mendebaldeko garapen-ereduaren arazoa: ekoizpen ekonomikoak tamaina itzela hartu du, baina eskastu zaizkigu giza premiak asetzeko beste bi iturri ezinbestekoak. Izan ere, hazkundeak koste sozial eta ingurumenezkoak izan ohi ditu, giza kontaktuek kalitatea galdu ohi dute eta sistema naturalen funtzioak galdu ohi dira. Ondorioz, puntu batetik aurrera garapen ekonomiko gehiagok ez dakar ongizate (bizi kalitate) handiagoa, hamaika ikerketek berretsi dute behin eta berriro. Are, puntu batetik aurrera alderantzizkoa gertatu ohi da. Horretaz *garaiz* ohartzea da beharbada giza inteligentziak duen desafio pedagogiko-politikorik handiena.

Puntu batetik aurrera garapen ekonomiko gehiagok ez dakar ongizate (bizi kalitate) handiagoa

Gehiegi hazteak gizakioi ez digu beldurrik sortzen, bai ordea barraskiloari. Ivan Illich-ek kontatu zuen barraskiloak zelan eraiki ohi duen bere eskola. Samurtasunez eranstean ditu oskolaren espirak, bata bestearen atzetik gehitzen ditu gero eta zabalagoak diren espirok. Bat-batean, eten egingo du lana: irudi luke kiribiltzen hasten dela, txikiagotzen, uzkurtzen, hertzen, ikoltzen. Izan ere, puntu batetik aurrera espira bakar bat gehiago gehituz gero, halako hamasei haziko litzateke. Eta horrek gainkarga eragingo lioke, bizi beharko litzateke soil-soilik oskolaren hazkundeak sorturiko eragozpenei aurre egiteko (espira gehiago erantsiz gero, gainkargaren arazoak progresio geometrikoan haziz joango dira; oster, progresio aritmetikoan hazten da barraskiloak arazooi erantzuteko duen gaitasun biologikoa).

Hanka bikoon artean momentuz ez dago zantzurik bereiziko direnik ezagutza (inoizko handiena eremu guztietan) eta jakituria. Makinak ez du gelditzeko inongo seinalerik ematen. Ezta abiadura mantsotzeko seinalerik ere, hain da txikia sistemaren plastikotasun zerebrala. 'Aurreranzko ihesa' hautatu da, eta horrek ondorio ikaragarriak izango ditu.

Pilulak arren, introspektorik ez

Kontua ez ote, *bestelako* hazkundera? Espektrorik politiko-ideologikoko adar gehienentzatentzia da, baita ezkerrena ere: «Auzitan jarri beharrekoa ez da hazkundera, baizik eta hazkunde *hau*». Erantsiko da ekonomia haz daitekeela armak fabrikatuz edo hezkuntzan inbertituz, espekulazioa indartuz edo ekoiztuz minbizia sendatzeko botikak. Gakoa litzateke teknologia.

«Zientziak salbatuko gaitu», dio Modernia Etorbidean neonezko letrero distiratsuenak. Horixe da sistemaren salbazio planaren goiburua. Teknologiek *ekonomiaren desmaterializatzea* eragingo ei dute, posible egingo baitute konbinatzea hazkunde ekonomiko mugagabea eta baliabide gutxiago kontsumitzea. Ekoefizientzia datza esperantza.

Datuek dakarte ebazpena. EAERI dagokionez, intentsitate energetikoan hobekuntza handiak gertatu dira: 2008an, 1980an baino askoz energia gutxiago behar izan genuen BPGaren kantitate bera ekoizteko (%81 gutxiago). Ordea, errenta per capitaren hazkundeak eta energiaren prezio (erlatiboki) txikiak zera eragin dute 1985etik aurrera: energiaren kontsumoan gorakada nabarmena, batez ere garraioan eta etxean (bi eremuetan bikoiztu egin da energiaren kontsumoa 1980tik 2008ra). 1990-2004 epean euskal ekonomiaren eskala fisikoak gora egin zuen adierazle guztietan: baliabideen kontsumoa, isurketak, hondakinak, materialen *stock* metatua, eta abar. Hau da, efizientzian aurrerapen handiak eginda ere, euskal metabolismo sozioekonomikoak gero eta 'natura kopuru' handiagoa darabil ongizatea sortzeko. Desmaterializatzen urruti, geure ongizateak ingurumenaren degradatze hazkorra dakar.

Talaia globaletik ikusita beste horrenbeste, ez da egia ondoko ekuazioa: «Efizientiaren eraginez, bereizi egin dira aberastasuna (handiagoa) eta inpaktu ekologikoa (txikiagoa)». Hortxe, 80ko hamarraldian zenbait ekonomialarik haizatu zuten paradoxa, *Jevons paradoxa* deiturikoa: uste denaren kontra, efizientzia energetikoan aurrera egiteak energia kontsumoa igotzea ohi dakar.

Beharbada zientziak denbora pixka bat gehiago eman diezaguke, ez da gutxi. Baina teknozientiaren kanpo-munduan zerbait gertatuko dela pentsatzeak koartada itxura du, balio baitezake saihesteko hemen barruan egin beharreko lana, autokontentzioan oinarrituriko kuestionatze kultural errotikoa, alegia. Norbere bizi-mailari eutsi eta norbere arduraz dimititu nahi duen gizaki ereduak proiektatzen ote duen teknozientzian gauzak birnorabidetzeko gaitasuna.

Depresioaren kontrako pilulek aterabide azkar eta magikoa nola proposatzen dioten norbanako hipermodernoari, halaxe proposatzen zaio gizarte hipermodernoari teknologia berrien magia, oztopatuz *insight* kulturala. Proposamena erakargarri bihurtzen da oso, ezer funtsezkorik auzitan jartzen

ez delako –pilulekin plano indibidualean eta zientziarekin plano sozialean–. Heldutasunak, ordea, bestelako ikuspegiak seinalatzen ditu: ez dago aterabide miragarririk ez alor indibidualean ez sozialean.

Zientzia da aterabide gisa behin eta berriz inbokatua, eta zientzia da gaurko garapenaren ezinaz behin eta berriz informatzen gaituena. Kontua ez da zientzia eta teknologia gutxiago eskatzea, ezpada gehiago, baina bestelakoa: gizartearen zerbitzurakoa eta trantsizio ekosozialerako diseinatua, hel-

buru izango ez duena kontsumoa sustatzea, abiadura gehitzea edo iraungitze programatua fintzea.

Ateismo teknologikoak ez du zentzu gehiegirik. Bai, ordea, agnostizismo teknologikoak. Behar dugun trantsizioaren muinean ez baitago teknika, ez baitago zientzia, funtsean arazo kulturala da. Ondokoa da gaur ikerkuntzan, garapenean eta berrikuntzan dugun desafiorik potoloena: zelan probokatu paradigma an-

tropozentrikotik paradigma biozentrikorako eboluzio politiko, ekonomiko eta kultural konplexu bezain arina (modu baketsuan).

Kontua ez da zientzia eta teknologia gutxiago eskatzea, ezpada gehiago, baina bestelakoa: gizartearen zerbitzurakoa, trantsizio ekosozialerako diseinatua

Ekofaxismoa?

Globalizazioa sartu da gure bizitzetan halabehar naturala bailitzan, eta sinetsita gaude doitu behar dugula gizartea etengabe globalizatuz joango den mundurako. Eta horrela ez balitz? Eta desiragarria izateaz gain, halabeharra balitz birtokiratzea? Richard Sennett-ek esan berri du: «Hasi da desglobalizazioa, ez gara bueltatuko erregimen zaharrera».

Aldaketa klimatikoak diosku aldatu *beharko genukeela*, bizitzaren hondatze masiboa ikusi nahi ez badugu. Krisi

energetikoak, aldatu *beharko dugula*. Lehenbizikoak ikusten du birtokiratzea desiragarri, bigarrenak halabehar. Bada motiborik serio hartzeko kontrakzioaren hipotesia energiaren erabileran, produkzioan, mugikortasun geografikoan, kontsumoan, demografian, egolatrian... Energia gutxiagoko munduak ekar lezake ziklo aldaketa handia: auzitan jarriko luke ondasunak eskala handian inportatzeko aukera, eremu lokal/erregionalean ekoiztera behartuz ahal den guztia. Ikusi behar zein erritmo eta intentsitaterekin.

Horrek ez du esan nahi globaltasunaren paradigma desagertuko denik. Esan nahi du bestelakoak izango direla orekak honakoen artean (urruti samar azken urteotako joeretatik): globala eta tokikoa, kontsumoa eta soiltasuna, industria eta nekazaritza, teknologia eta tradizioa. Beharbada ate joka etor liteke lurraldetasunaren (tokikotasunaren) eta mundu birtualaren arteko bizikidetza; mundu globalera konektaturiko komunitate deszentralizatu eta beregainak, nolabait.

Eskasiak haserre soziala eta sistemarekiko urruntze psikikoa sor dezake. Belar goxoko larrea izan daiteke populismoa, autoritarismoa edo militarismoa hazteko. Auzi sozioekologikoak badu deriba soziopolitikoa: jendarte frustratuaren ateraldi erreakzionarioak gida dezake eskasia garaia. Beldurraren erabilera politikoa oraindik oparagoa izan liteke: umeari nola kontatzen zaizkion munstroen gaineko istorioak beldurraren esperientzia desegin dadin helduaren papar seguruan, halaxe seinalatuko dizkigute turko-buruak salbatzaile bokaziodunek. European dagoeneko biak dira erreallitate: polarizazio soziala (ezberdintasunen areagotzea) eta polarizazio politikoa (mugimendu eraldatzaileen esnatzea eta aukera faxistaren indartzea).

Zer egingo dugu hipermodernook, energiaren eta errekurtsuen kreditua agortu dela nabarmentzen zaigunean: elkartasunez jokatu gure erosotasunak mugatuz, ala munduaren gaineko dominazioa perfektionatu, gero eta eskasagoak diren baliabideak eskuratze aldera? Geure bizi-maila errebisatzeko prestu egongo al gara, ala hortzak zorrotzuta defendatuko

dugu biosferan ustez nahi-behar-merezi dugun tokia? Zaila zait galdera garrantzitsuagorik formulatzea XXI. menderako. Biharko gizartean guztiak ez baitira biziko, ezin biziko baitira, burges txikien gisan.

Erantzun ale batzuk dagoeneko eman ditugu: Kantaurikoa arnasestuka daukagun honetan, euskal atun-ontziek segurtasun pribatua kontratatu eta, 2009az geroztik, Somaliako kosta urrunetan helmen luzeko fusilekin bermatzen hasi ginen atuna eta arrantza industrialia.

Jekyll eta Hyde asmatuz Stevenson-ek esan zigun lerro mehe batek bereizten dituela zibilizazioa eta basakeria. Auschwitz, SSko soldaduak leporaino bete ohi ziren alkoholaz eta jatekoaz, heriotzak eta goseak agintzen zuten barrakoietatik metro gutxi batzuetara. Gizakiak modu masiboan akabatzeke inoizko zentrorik handienetakoan baziren tokiak plazera, konforta eta dibertimendua esperimentatzeko. Kulpa arrasto barik soldaduen barrualdeko txoko ilunetan. Inongo minik gabe bihotz inguruan.

Zein proiekturen alde egin nahi dugun serio pentsatzeko garaia da. Berdez jantzi baikaitzke eta, aldi berean, eskas diren baliabideak modu autoritario eta bortxazkoan banatu.

Estatuez

Orriotako pronostikoak betez gero, hobeto ibiliko dira baliabide gutxiagoko munduan bizitzeko ondo prestatzen diren herrialdeak, birtokiratzen hasten direnak, euren sistema immunologikoa indartuz (jakinik autarkia ez dela posible ez desiragarri). Etorkizun horretan ziurtatu beharko da bizi-kalitate garaia txikia den aztarna ekologikoarekin, eta horretan ez dakitenak desabantailan izango dira. Edo helmen luzeko fusil asko beharko dute.

Likidotik solidorako bidaia da. Etorkizun harritu(ago)an egitura autoantolatuak beharko dira, autosufizientziarako gaituak, beregaintasuna ardatz izango dutenak, eta *erresilientzia* komunitarioa oinarri. Zenbaitzuek galdetzen dute nola

etsiko ote zaion Europari eta gisako makroestruturaz ekonomiko eta politikoei. Askorentzat, estatu-nazioek eurek ere lanak izango dituzte euren buruari eusteko, euretako askok dute huts egindako estatu bihurtzeko probabilitatea (menpekotasun energetiko handikoek, nagusiki).

Izan ere, estatu-nazioek, gizarte industrialaren aktore funtsezko gisa, beren jarduna oinarritu dute energia iturri merkeak, ugariak eta kalitate onekoak lortzeko gaitasunean. Oparotasun energetikoak ahalbidetu du estatuaren konplexutasun hazkorra, bere egituren eta erabakien zentralizatzea, lurraldea kontrolatzeko gaitasuna, eta populazioaren sektore garrantzitsuak dedikatu izana funtzionamendu politiko-administratiboa

bermatzera (armada, burokrazia, klase buruzagia, e.a.), sektore horiek 'askatuz' energiaren eta elikagaien ekoizpenetik. Energiaren kontsumo intentsiboari esker eraiki dira zerbitzu sozial aurreratuak eta lortu da legitimazioa. Yves Cochet-ek -energian aditua, Jospin-en gobernuko ingurumen ministroa eta europarlamentaria- nabarmentzen du gaurko estatuen koste entropikoa handiegia dela eta txikiagotu behar dela azalera estatala. Bere iritzian, saihestezina da gizarte industrialaren kolapsoa, eta proposatzen du trantsizioa egitea gaurko estatuetatik 'estatu simple lokal' berrietara. Beste batzuen iritzian, tartean Víctor M. Toledo mexikarra, komunitate autogestionatuek ordeztu behar lukete estatua.

Marcellesi-k dioten moduan, gerta daiteke estatuek *konplexutasuna galtzea*, beren egiturak elikatze baliabide energetiko gutxiago izatearen ondorioz. Edo *deszentralizazioa*: zerbitzu publikoen «ekoizpen-kontsumorako zirkuitu laburragoak» sortu eta tokiko eskalara gerturatu erabakimena. Edo, muturrera eroanda, gerta daitezke *desestatalizazio*

Yves Cochet-en iritzian, saihestezina da gizarte industrialaren kolapsoa, eta proposatzen du trantsizioa egitea gaurko estatuetatik 'estatu simple lokal' berrietara

prozesuak: komunitateei boterea bueltatzea, indartuz behetik gorako gizartegintza. Erantsiko diogu desestatalizazio prozesuak izan litezkeela bizigarriak (are, gurea bezalako herrientzat), edota anarkistek ere biolentziaren monopolioa faltan botatzerainoko infernuak (mafiek eta talde armatu pribatuek eskuratu bailezakete ahalmen askoz handiagoa).

Hitz batean, ikusteko dago zein forma hartuko duten etorkizuneko administrazio publiko moldeek, beroriek egokitzean baliabide natural mugatuetara. Litekeena da lurralde unitate txikiagoek autonomia handiagoa eskuratzea. Espainiari dagokionez, erantsi beharko litzateke aldaketa klimatikoaren aurreikuspenak ezin dramatikoagoak direla Mediterraneo alderako. Espero dira eragin ezegonkortzaile handiko inpaktu ekologiko, sozial eta ekonomikoak.

Funtsean, burujabetzaz ari gara...

Hein handi batean, desafioa da botere soziala berreskuratzea, indartzea herritarrok prozesu ekonomiko eta politikoak kontrolatzeko ahalmena. Lurraldeek burujabetzan aurrera egitea, hitz batean. Hori gogoan, garapen alternatiboak eta garapenari alternatibak sustatzen, bietan ari dira hainbat eragile mundu zabalean, globalizazioaren porrotaren aurrean.

Toledo mexikarrak dioen moduan, kontua datza, enpresa monopoliko erraldoien lekuan, kooperatibak, mikroenpresak eta familia eskalako enpresak sortzean. Banku handien lekuan, aurrezki kutzak, herri bankuak eta kreditu kooperatibak. Kate komertzial handien lekuan, bidezko merkataritza, tokiko nekazaritza ekologikoa, ekoizle eta kontsumitzaileen arteko komertzio zuzena. Energia fosilen ekoizpen eta kudeaketa pribatuaren lekuan, eguzki energiaren eta berriztagarrien ekoizpen deszentralizatua edo komunitarioa... Mundu hori eraikitzean datza desafioa, gainontzeko guztia desertuaren aliatua baita.

Hondamendia saihesteko gaur badakigu zer egin behar den eskala ezberdinetan (tokikoan, nazionalen, transnazionalen)

eta eremu ezberdinetan (industrian, fiskalitatean, hezkuntzan, lurralde garapenean, eta abar). Ez da ezagutza falta, borondate falta baizik, sektore faktiko ugari baitago ibilbide hondagarriari atxikita, bide batez guztiok atxikiaraziz, eta sinetsaraziz merezi duela berak irabaziko duen mus partida jokatzea Titanic-ean. Arlo praktikora jota, hamaika dira enplegua eta ekologia eskutik joan daitezkeela dioten lanak: Lanaren Nazioarteko Erakundearen esanetan, ekonomia iraunkor batek 60 milioi lanpostu sortuko lituzke munduan (euskal lurralderako ere eginak ditugu antzeko kalkuluak, 100 mila lanpostutik gora sortuko genituzke Hego Euskal Herrian).

Jakin badakigu zer egin, ibilbide hori urratzeko hegemonia eraikitzean datza kontua. Eta prozesua hasia da tokiko eskalan, Euskal Herrian nola mundu zabalean. Gurean, azken urteotan hazkunde harrigarria izan dute kontsumo taldeek, banka etikoak sortu dira (Fiare eta Coop57), energia kooperatibak (Goienere eta Energia Gara), Bizi! mugimendua Iparraldean, elikadura burujabetzaren aldeko mugimendua (Etxalde), eskoletako jatetxe ekologikoak, REAS (Ekonomia Alternatibo eta Solidarioko Sarea), Zero Zabor mugimendua, tokiko txanponak, asistentzia sozialari loturiko herri ekimenak, Auzolan mugimendua, Otxandion Herri-Ola egitasmo eredugarria, Bagara prozesua Debagoienan, Iruñean biltzen dira Landare elkarte beterano indartsua eta Katakarak elkarte jaio berria, Trantsizio mugimenduaren taupada Gasteizen, desazkundera nagusiki Bilbon, Zerainen erakutsitako pulsu historiko aurrelaria, eta beste hamaika prozesu. Esperientzia horiek guztiek eraikuntza dute ardatz, erresistentzia hutsetik harago.

Gaur nekez esan daiteke ez dagoela alternatibarik, dagoneko aktibatuta baitago alternatiba txiki ugariz sorturiko konstelazioa. Gaur herritar batek erabaki dezake hau ala bestea erostea, energia kooperatiban bazkide egin eta nabarmen leun dezake handiarekiko menpekotasuna. Gure esku dago erabakia hainbat arlotan. Gizartegintza kontrahegemonikoa elika daiteke orain eta hemen. Etorkizuna eraikiko da neurri

handi batean dagoeneko bertan ditugun osagaiekin. Konstelazio hori modu antolatuan indartzean eta biderkatzean datza desafioa.

Metamorfosi erradikal baten adibide klasikoa da harra nola bihurtzen den tximeleta. Biologoek diote harraren barne-metabolismoan badirela zelula berezi eta ezberdin batzuk. Hain dira ezberdinak, harrak uste baitu etsaiak direla, eta beroriek suntsitzen saiatuko da. Baina zelulak haziz joango dira harraren ehunduran, eta immunitate-sistemak ezingo ditu suntsitu behar den arintasunarekin. Gero eta indartsuagoak egingo dira ondorioz, euren artean konektatzen hasiko dira, harik eta dentsitate egokia lortu arte euren misioa identifikatzeko: tximeleta bihurtu. Sinestezina da, den-dena aldatzen baita izaki batetik bestera: itxura, funtzioak, aldagaien antolakuntza... Har likatsua hegoak itxi-zabalka arituko den izaki xarmant bihurtu da. Biologiaren miraria. Zer sakon batek biziaren alde jardun nahi duelako seinale bizia.

Gizarte aberatsetako ehunduran, munduan oro har, badira metamorfosiaren alde lan egiten diharduten zelula ebolutiboak. Inteligentzia kultural bereziko aleak dira. Trantsizio sozioekologiko ordenatu eta baketsuaren aldeko aktoreak dira. Ordena hegemonikoaren sistema immunologikoak, ordea, etsai gisa identifikatu zituen lehen estadioan. Bigarren estadioan nago barneratzen ari dela zelula berrien logika zenbait, oraindik har izaeran gotortuta, hori bai. Eraldatze zelularra ametitu behar luke hirugarrenean, bere heriotza bizi, tximeleta bihurtuko bada behinik behin. Eta zelulok biltzean datza desafioa, euren artean konektatu, elkar identifikatu, aitortu, taldekatu, handitu beharko dira, dentsitate egokia lortu eta euren misioa gauzatzeko: polis burujabea.

Aipaturiko esperientzien konstelazioak eraikuntzaren logika du ardatz. Horrek ez du esan nahi beharrezkoak ez direnik disidentzian, konfrontazioan eta gatazka irekian oinarrituriko estrategiak. Tanuro-k, ohi duen gisan, ikuspegi baliotsua eman digu: klimaren aldatze hondagarria ekidin nahi bada, erregai fosilen erreserben %80 lur azpian geratu beharko

litzateke, baina erreserba horien jabe estatuak eta enpresa erraldoiak dira (Shell, Exxon Mobil edo BP). Zinez litzateke xaloa pentsatzea uko egingo diotela aktibo hori ustiatzeari. Lortuko al dugu hondamendia saihestea erraldoi horiek desjabetu barik eta, beraz, auzitan jarri barik guztionak diren ondasunen jabetza pribatua (sistemaren oinarriak, alegia)? Gauza bat da eraikitzaile izatea eta beste bat aingerutarra. Beck-ek zolitasunez zioen moduan, ez dirudi gure garaia denik politika txikirako garaia, arauak txintxo betetzekoa, alegia, politika handirako garaia baizik, arauak aldatzekoa.

Beck-ek zolitasunez zioen moduan, ez dirudi gure garaia denik politika txikirako garaia, arauak txintxo betetzekoa, alegia, politika handirako garaia baizik, arauak aldatzekoa

Aipaturiko praktiken konstelazioak, bere forma anitz eta ugariekin, haustura txikiak eragiten ditu sistemaren zirrikituetan, eta sarritan sistemaren ertz zorrotzenak leundu ohi ditu, sistemaren erregulazio funtzioak eginez. Arriskua da praktika komunitario berriak bihurtzea sistemaren aringarri, gertakari episodiko, biziraupen hutserako ekonomia, eragin txikiegiko ahalegin, edota marjinazioaren altzoan identitatea entretenitzeko sasilan. Izan ere, praxi komunitarioa tokiko eskalan gertatu ohi da, eraldaketa mikroak eraginez, eta Elinor Ostrom ekonomia nobelak ere ez zuen konpondu eskalaren auzia *commons* famatuak aztertzean (praktika komunitarioak). Praxi komunitarioa ez da erantzun osoa, partziala eta mugatua da, baina aukera ematen digu nahiko genukeen mundua eraikitzen hasteko orain eta hemen. Muga muga, desafioa da haustura txiki horiek handituz joatea eta bere burua proiektu politiko zabalagoan kokatzea, helburu duena pertsonen, herrien eta lurraldeen autodeterminatzeko ahala handitzea.

Hortik ikusita, burujabetzaren gaineko gogoeta kokatzen da oso plano ukigarrian. Kontzeptuak utzi dio entelekia izateari,

eta bere praxiak utzi dio arerioaren borondatearen menpe egoteari. Edukiz bete da, funtsean garapen-ereduaren galdera behingoz ekarriz debate politikoaren arteria zentralera. Eta protestaren, akusazioaren edo erresistentziaren logikak uztar daitezke eraikuntzaren logika bizigarriarekin.

Bat. Bide horretatik, burujabetza *constructo* konplexu gisa nabarmentzen zaigu, anitza da, ez dagokio soilik alderdi politiko-instituzionalaren eraikuntzari. Burujabetza norabide guztietan indar berarekin aldarrikatzean datza kontua, baita elikagaietan eta energian ere, eta horretarako estrukturak eta estrategiak sortzen gaur bertan has gaitezke. Hasiak gara.

Bi. Burujabetza *continuum* bat da, nahiz euskal lurraldean sarri planteatzen den haurdunaldia bailitzan: edo estatua daukazu (hauxe litzateke burujabetzaren adierazle azkena), edo ez daukazu. Ez da haurdunaldia, graduala da eta, inoiz baino gehiago, ez dago soberania absoluturik inongo eremutan.

Hiru. Gehiegixotan herritar independentista zain dago noiz iritsiko egun seinalatua, Itaka bailitzan; baina burujabetza inoiz amaitzen ez den botere-eraikuntza prozesua da (mugarriak egon badaitezke ere). Gaur estatu direnek ere etengabeko botere eraikuntzan jardun behar dute, demagun etengabe birsortzen herritarren artean nazioarekiko fidelotasuna (hedabideak, hezkuntza edo futbol selekzioa erabiliz).

... burujabetza askotarikoaz ari gara

Energia aditu handia den Pedro Prietok bota zuen galdera, Bergaran, duela pare bat urteko hitzaldian: «Ni neu aldeko nauzue autodeterminazio eskubidearen defentsan..., baina, zertarako nahi duzue burujabetza edo independentzia, daukazuen dependentzia energetiko ia erabatekoarekin?».

Madrildarra izanik, estimatzekoa gogoetaren lehen parte. Ondorengo galdera zintzilik geratu zen airean, halako atmosfera pisutsua ezarriz. Esan dakiok Pedro estimatuari estatua izanik edozeinek lukeela erreminta gehiago hiperdependentziaren efektuei aurre egiteko. Baina, purrustadatxoa

baino zerbait gehiago merezi du interpelazio nazional hark. Esan nahi baitzuen gauza funtsezkoa: ez da gutxiestekoa estatua eskuratzeak euskal herritarron bizitzan izan lezakeen eragina, baina energiaren krisi global geologikoak ahala du animaliaiko eragina izateko euskal herritarrongan. Are, dependentzia politikoak dakartzan ezintasunak ez ote dira txiki geratzen dependentzia energetikoak arlo guztietan ekar dezakeenarekin alderatuta: ekonomian, bizi kalitatean, pentsioetan, enpleguan, ongizatean, hezkuntzan?

Burujabetzaz ari garela, bereiz daitezke gutxienez lau kontzeptu:

- Estatugintza (aitaren etxea): aginte politiko-instituzionalaren sendotzea euskal lurraldeetan, prozesu sozial eta ekonomikoen gaineko kontrola eskuratze aldera, besteak beste.
- Euskalgintza (amaren sua): euskararen herriaren trinkotzea, kulturazko identitatearen jarraidura.
- Naziogintza: nazio sentimendua eta horri loturiko eduki identitarioaren errotzea euskal jendartearen.
- Herrigintza: gizarte antolatuaren logika, kapital sozial eta komunitarioaren eraikuntza, herri-ekimena, euskal gizarte zibil demokratikoaren antolatze prozesua.

Era askotako elkarreaginak daude guztien artean, bista-koa da. Sinergiak, tentsio-guneak eta kontraesanak, tartean. Horietako zenbait aipatuko ditut zertzelada eran.

(*Sinergiak*) Estatua eskuratzeak efektu positiboak izango lituzke gainerakoetan. Estaturik gabe zail daukagu hiztun komunitate gisa, hizkuntza komunitate orok behar du gaur daukaguna baino segurtasun juridiko-politiko handiagoa biziraungo badu. Estatu izateak hornitu ohi du naziogintza munizio sinboliko indartsuagoz (euskal selekzioak, demagun). Gainera, estatu izateak ekarriko luke tresna politiko-instituzional gehiago neurri ekonomiko-sozialak hartzeko eta ziurtatzeko garapen orekatua.

(*Tentsio-guneak*) Baina estatuak ez du bermatzen ez hizkuntza komunitatea ez garapen eredu sozial-ekologiko-demokratikoa.

Ez da errealista pentsatzea euskal estatua eskuratu eta hurrengo egunean irauliko dela herri honen soziologia, sozio-linguistika eta sozioekonomia. Estatuak izan dira produktibismoaren eta mega-azpiegituren sustatzaile nagusietakoak, merkatu-eragileekin aliantza bizian. Egun estatu direnak ere desjabeturik daude, behar dute botere politikoa berreskuratu lurralderako, oligarkia finantzarioak hankapean baitauzka. Gaur dagoeneko estatua ez da gainontzeko instituzio guztiak bere baitan hartzen dituen metainstituzioa. Estatuaren mugak lotsagabeki zeharkatzen dituzten euroeskualdeak sortzeko prozesuak abian dira, eta ba omen dira tresna juridikoak zazpi euskal lurraldeak batuko lituzkeen euroeskualdea sortzeko (edo gutxienez lurralde garapena eta kohesioa indartzeko); borondate politikoa da eraiki beharrekoa.

(*Kontraesanak*) Kontraesanen adibide soil gisa, estatugin-tzaren eta herrigintzaren arteko tentsioa: gizarte modernoari han-hemen gertatu zaio ongizate estatua sortu den abiadura berean ahuldu dela gizartean besteekiko ardura pertsonala. Are, ezinbestekoa izan da elkartasuna erakundetzea –hots, bestearekiko ardura kanporatzea norbere eremu kognitibotik, emozionaletik eta ekintzazkotik–, ziztu bizian heda dadin kultura hiperindibidualista. Erakunde publikoetan delegaturiko elkartasunak komunitatea higatu du, herri-botere

mehetu, gizarte zibila argaldu eta indibidualizatu egin gaitu. Likidotu eta hein batean likidatu gaitu. Besteen ukimenaz libratu gara. Eta, horrenbestez, galdu ditugu elkarrekikotasunak dituen exijentziak, dakartzan penak eta nekeak, baita sortzen dituen zentzu efektuak ere. Ongizate estatuak eta hiperindibidualismoak, elkarren kontrakoak izatetik

Ongizate estatuak eta hiperindibidualismoak, elkarren kontrakoak izatetik urruti, elkar elikatzen dute, elkarrekin harrotzen dira, elkar behar dute

urruti, elkar elikatzen dute, elkarrekin harrotzen dira, elkar behar dute.

Beraz, elkarreragin konplexuak eremuon artean. Gai funtsezkoa bezain konplexua da boterea (norbere existentziari forma emateko ahala), eta berori ez da berdin mamitzen garai, une eta arlo guztietan. Oroz gainetik, nago garrantzitsua dela aitortzea eremu bakoitzari (estaturagintza, euskalagintza, naziogintza eta herrigintza) bere autonomia erlatiboa. Gurean, ezker kulturak hierarkizazioa proposatu du: estaturagintza lehenetsi eta gainontzekoei esleitu zaie halako posizio estruktural menpekoa, berdin garaian garaiko desafioak, premiak, indar korrelazioak, urgentziak, eta abar.

Burujabetza askotarikoaren perspektibak babesten gaitu partzialtasun horretatik. Burujabetzaren aldeko politika bezain garrantzitsua bihurtzen baita polis burujabea. Herri gisa aurrera egin beharko dugu txapel juridiko-politikoarekin hau ala bestea gertatu, eta berorren aldeko lan politikoan jarraitu bitartean. Aitortuz –mitologian erori gabe– herri honek historian zehar agertu duen gaitasuna egitura funtsezkoak sortzeko herri ekimenaren eskutik, edozein gizarterentzat berebizikoak diren alorretan: hizkuntza, ekonomia edota hezkuntza. Munduan gogoeta burutsuak idatzi dira, nekezago aurkituko da praxi komunitario hain aberats eta eraginkorrik. Harri-arro berrirako, estrategia eta tresna berriak prestatu beharko ditugu autoeraketaren bidetik. Eta zeregin hori ezin da utzi subordinazioaren logikapean. Gogoetok ez dute euskal estatuaren egitasmoa leundu nahi, osatu baizik. Besteak beste, estatuak nekez konponduko duelako ezer herrigintza eraginkor barik.

Euskalherrigintza sarri joan da lotuta beste kontzeptu batzuekin. Erljioarekin, esaterako ('euskaldun fededun'). Duela ez horrenbeste integratu zuen gizarte moderno industrialaren kalapita nagusia, uztarri berean jarriz 'nazioa' eta 'klasea'. Gaur, tamainako operazio ideologiko, politiko eta praktikoa behar genuke, integratuz aro berriaren funtsezko taupada: trantsizio ekosozialak (behartua izan ala borondatez moldatua) egundoko eragina izango du herritar oren bidez eta gizarteko arlo guztietan. Ez dago auzi politiko

garrantzitsuagorik XXI. mendean. Osotasuna berriro pentsatzera eroango gaitu, eroan behar gintuzke. Eta burujabetzaren aldeko aldarriak globala den krisi sozioekologiko hazkorraren soluziobideak pentsatu behar ditu, proposatuz nola garatu euskal trantsiziorako bide propioa.

Mario Zubiagak gogoratzen digu burujabetza prozesuak sarri eraiki ohi direla 'gertaera katalizatzaile' bati esker. Orriotan galdetzen duguna da hazkorra izango den estres sistemikoa –kolapso itxura har dezakeena– bihurtuko ote den gertaera katalizatzaile aurrera egiteko burujabetza askotarikoan (jauzi handiak emateko herrigintzan, naziogintzan, euskalgintzan nola estatugintzan). Esaten ari baikara bizitzaren administrazioa gutxiago kokatuko dela eskala globalean, gehiago eskala gertukoagoetan. Euskal Herria bezalako lurraldea eraikitzeko egitasmoa ez dabil urruti iraunkortasunari ganoraz erantzuteko indartu beharreko lurralde-eskalatik.

Instituzionalizazio berrirantz

ELAko militante kualifikatu batek gogoeta mamitsua egin zidan duela pare bat urte:

ELA sindikatua baino askoz gehiago izan zen II. Errepublika garaian. Kooperatibak zituen, ekonomatoak, mutualitateak, txanpon propioa eta lurrak (afiliatuak hornitu ahal izateko eskasia garaietan). Autoantolaketa handiko errealitatea zen. Gerora, bereziki frankismo osteko erakundetzearekin eta instituzio publikoen sorrerarekin, ekinbide sindikalera lerratu zen. Orain berriro ikusten ari gara nolabaiteko deserakundetzea, babes publikoa desagiten ari dela, administrazio publikoa heltzen ez dela hainbat tokitara eta joera hori seguruenara harrotuko dela etorkizunean. Nork beteko du hutsunea? Indar filofaxistek ala *bolibarisismoak* [...] Noski, badakigu gaur eragile bakar batek ezingo duela garai bateko integraltasunik garatu, baina geure burua koka dezakegu alternatiba txiki ugariz eginiko konstelazio kontrahegemonikoan.

Ez dago euskal lurraldean kide gehiago duen eragilerik, pentsatu nuen. Noski, aniztasunak jotako errealitate konplexua da, baina imajina al dezakegu ehun mila laguneko errealitate

soziologikoa konbentzimenduz eta estrategikoki mugituz aurrezki etikora, tokiko kontsumora edota energia burujabetzara? Eta eragile horri erantsiz gero egitasmo horrekin erabat lerratzen diren beste sindikatuena, alderdien, eragile sozialen, instituzioen eta udalerrien konbentzimendua? Herrigintzan aro berria ireki da agenda sozioekologikoaren bueltan (*herrigintza ekosoziala*), eta gurean zume onak ditugu jauzi eredugarria emateko, jarraidura emanez aspalditxoko bulkada historiko komunitarioari, tokiko praktikak altzaraziz eskualde eta bailara eskalara, handituz horrela eragin ahalmena.

Instantzia ofizialek eta indar hegemonikoek ere franko hitz egin dute harrialdi berrirako prestatu beharraz. Erresuma Batuko alderdi kontserbadoreak *Big Society* deitu dio gogoeta-ildoari: berraktiba dezagun gizarte zibila, herritarrek bere gain har dezatela protagonismoa, saihestu dezagun dependentziaren kultura. Askoz lehenago, Tony Blair-ek ederki laburtu zuen neoliberalismoaren agindua agintedun zela: norbanako bakoitza gehiago arduratu behar da bere buruaz ama-estatuaren titia horrenbeste zupatu beharrean. Herbeheretako erregearen 2013ko diskurtsoa esanguratsua izan zen oso: «Amaitu da ongizate estatua» esan zien herbeheretarrei, «hasi da gizarte parte-hartzailearen garaia». Amerikarren «Do it yourself!», kontsigna politiko-kultural bihurturik.

Politika neoliberalak beti izan dute helburu ardua indibiduala sustatzea, birrindu ostean elkartasunerako gizarte-sareak, tradizionalak zein modernoak. Neoliberalismoak langile eta herritar autogidatuak nahi ditu, nor bere bizitzaren erantzule ia bakar bilakatzea. Subjektuak gobernatzeko modu hori errentagarri zaio, noski: txiroak euren buruaren biktima dira; euren ezegokitasunaren, kompetentzia ezaren eta

Herrigintzan aro berria ireki da agenda sozioekologikoarekin ('herrigintza ekosoziala'), eta gurean zume onak ditugu jauzi eredugarria emateko

autoporrotaren biktima baino ez. Kontraesan sistemikoak arazo biografiko bihurtu eta pertsonen barrualdean kokatu-ko dira, ez eremu publiko-politikoan.

Gaur, espiritu enprendedorea behar dugu eta Gizarte Berrikuntza da *mantra* berria. OCDEk halaxe definitzen du Gizarte Berrikuntza: merkatuak eta estatuak konpontzen ez dituzten arazoentzako erantzun berriak behar ditugu, ez soilik enpresa-berrikuntzari loturikoak, oro har jendartean sustatu behar da arazoak konpontzeko gaitasuna. Berez notizia ona da jendartearen ahalduntzea, baina erraz nabarmentzen da muinean zer egon daitekeen: botere publikoen hauskortasun hazkorra, eta merkantilizazioa/pribatizazioa tonaka.

Joan Subirats politologo katalanari entzun nion adibidea. Kataluniako eskola txiki batek konponketak behar ditu, baina Generalitat-ak sosik ez gastuetarako. Gurasoek beraiek egin dituzte konponketok, baina deseroso geratu dira, ezarri baitute aurrekari arriskutsua. Galdera da, Subiratsen iritzian: eskolako hormak margotu dituzten gurasoak ez al daude ahaldunduta demagun informatikako gela erabiltzeko, patioari bestelako erabilera komunitarioak emateko, eskolako sukaldeari bestelako funtzioak eransteko? Bestela esanda: «Ondo da, gu ahaldunduko gara, baina zuek segituko al duzue aginpide guztiarekin?».

Botere harremanetan datza gakoa: funtzioen bueltatzea gertatzen bada (botere publikoen ahultzea komunitatearen mesedetan), zergatik ez da gertatuko boterearen birjabetzea? Ardura norbere gain hartzen duenak ez al du aginpidea hartzeko zilegitasunik? Hondoan ezagun zaharra dago, publikotasunaren gaineko ezbaia, alegia: zer da publikoa, eremu instituzionala soilik? Ala guztionak diren arazoei herritar antolatu gisa aurre egiteko gaitasuna? Bigarrena baldin bada, alda ditzagun botere estrukturak. Logika berbera aplika daiteke administrazioak ez, merkatuak huts egindako leku hartantxe antolatzen direnean herritarrak.

Gizarte antolatua ez da soilik eraso neoliberalen aurrean publikotasunak behar duen defentsa lerro sendoa. Entitate

eta autonomia propioa du publiko-pribatu-komun hirukoan. 'Komunak' (*commons*) ez dira soilik desmerkantilizazioarako abiapuntuak, bizitzaren desestatalizazioaren aldeko jorak ere badira. Hori bai, ofentsiba neoliberalari aurre egiteko beharko da publikoaren eta komunaren artean ulermen handia, konfiantza, elkarlana, aliantza. Abiatuz bakoitzaren autonomiarekiko begirunetik. Konstelazio komunitarioak erakundeekiko autonomia izan behar baitu (zer esanik ez alderdi politikoezikiko); autonomo bezain lankide, lankide bezain autonomo.

Esan dugu praktika komunitario berrien arriskua dela bihurtzea sistemaren aringarri, edo gertakari episodiko, edo eragin txikiegiko ahalegin. Arriskuak gutxietsi gabe, bada aukera berririk: izan daitezke erakundetze berri baten ernamuina, botere harremanetan eraginez eraldatze estruktural eta iraunkorrak. Are, kontrakzio mugimenduak garrantzitsuak izan daitezkeen aro historiko berrian. 🍷